

Sygn. akt I CSK 329/07

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 grudnia 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa T. Ł.

przeciwko "Wydawnictwa [...]" S.A. w W.

o ustalenie nieistnienia uchwał ewentualnie uchylenie uchwał organu spółki,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 13 grudnia 2007 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 9 lutego 2007 r., sygn. akt [...],

uchyla zaskarżony wyrok w punktach 2 (drugim),

4 (czwartym) i 5 (piątym) i w tym zakresie przekazuje sprawę

Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia

o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo ustalając nieistnienie uchwał w sprawie wyboru członków Rady Nadzorczej, podjętych w dniu 29 czerwca 2005 r. na zwyczajnym Walnym Zgromadzeniu pozwanej Spółki Akcyjnej.

Apelację pozwanej Spółki uwzględnił Sąd Apelacyjny, który wyrokiem reformatoryjnym oddalił powództwo, po uprzednim sprostowaniu oznaczenia przedmiotu sprawy przez uzupełnienie żądania o żądanie ewentualnego uchylenia uchwał organu spółki. Sąd odwoławczy nie podzielił stanowiska strony skarżącej, że w obecnym stanie prawnym nie jest dopuszczalne powództwo o ustalenie nieistnienia uchwał walnego zgromadzenia akcjonariuszy. Za zasadny uznał natomiast podniesiony w apelacji zarzut naruszenia art. 385 § 3 k.s.h., stwierdzając, że brak jest podstaw aby użyte w tym przepisie sformułowanie „...inny sposób powołania ...” ograniczać tylko do niektórych postanowień statutu, pomijając inne jego postanowienia, które niewątpliwie składają się na „sposób” wyboru Rady Nadzorczej, w tym wymóg kworum. Uznał zarazem, że przepisy art. 385 § 3 – 9 k.s.h. stanowią kompleksową regulację trybu wyboru Rady Nadzorczej w głosowaniu grupami i to niezależną od postanowień statutu, a w konsekwencji przyjął, że do wyboru dokonywanego w tym trybie nie mają zastosowania postanowienia statutu. W ocenie Sądu Apelacyjnego, na postanowienia statutu określające „sposób” wyboru rady nadzorczej składają się zatem wszelkie postanowienia mające zastosowanie do kwestii jej wyboru, a więc m.in. wymagane kworum. Dokonywanie wyboru członków rady nadzorczej na podstawie przepisów art. 385 § 3 – 9 k.s.h., mających charakter szczególnej regulacji o nadrzędnym charakterze nad postanowieniami statutu spółki, powoduje że określone w statucie kworum nie jest w takiej sytuacji wymagane, tj. nie wymaga uwzględnienia, Sąd II instancji uznał zarazem, że celem przepisu art. 385 § 3 k.s.h. jest zapewnienie akcjonariuszom mniejszościowym realnego wpływu na możliwość dokonania wyboru członków rady nadzorczej, który to cel nie zostałby osiągnięty przy zaaprobowaniu wykładni dokonanej przez Sąd I instancji. Absencja większościowych akcjonariuszy na walnym zgromadzeniu, zwołanym m.in. w celu

powołania członków Rady Nadzorczej w drodze głosowania oddzielnymi grupami uniemożliwiłaby bowiem jego przeprowadzenie. W konsekwencji Sąd Apelacyjny przyjął, że wynikająca z art. 422 § 1 k.s.h. przesłanka sprzeczności uchwał z postanowieniami statutu nie została spełniona, wobec braku podstaw do uznania wadliwości ich podjęcia wskutek braku na walnym zgromadzeniu określonego w statucie kwalifikowanego kworum. Nadto Sąd ten uznał, że nie zostało wykazane na czym miałyby polegać ewentualny cel pokrzywdzenia akcjonariuszy.

Skarga kasacyjna powoda oparta została na pierwszej podstawie kasacyjnej sprowadzającej się do zarzutu naruszenia art. 385 § 3 k.s.h. oraz art. 408 § 1 k.s.h. przez błędną wykładnię. W uzasadnieniu skargi powód wywodził, że użyte w art. 385 § 3 k.s.h. wyrażenie „... inny sposób powołania ...” rozumiane jest w doktrynie jako powołanie przez inny organ lub inną osobę aniżeli walne zgromadzenie i nie obejmuje swym zakresem innych elementów wynikających z postanowień statutu, w tym także wymogu kworum. W ocenie skarżącego, wybór członków rady nadzorczej w drodze głosowania oddzielnymi grupami jest tylko sposobem ich powołania, który nie usprawiedliwia naruszenia postanowień statutowych odnoszących się do ważności zgromadzenia i podejmowanych na nim uchwał. Oznacza to, w ocenie powoda, że ogólny wymóg kworum ma także zastosowanie przy głosowaniu oddzielnymi grupami na walnym zgromadzeniu akcjonariuszy, ponieważ art. 385 § 3 k.s.h. jest jedynie gwarantem „wszczęcia procedury”, której elementem jest walne zgromadzenie, a która musi być ściśle przestrzegana dla uznania jej ważności. Powód zarzucił, że Sąd Apelacyjny pominął istotę kworum jako emanację „prawa większości” stojącego na straży reprezentatywnego charakteru uchwał organu spółki kapitałowej, będącego zarazem wentylem bezpieczeństwa przed ewentualnością wyboru rady nadzorczej w sposób skrajnie przypadkowy. Zdaniem skarżącego przepisy art. 385 k.s.h. wyłączają jedynie przywileje i ograniczenia związane z akcjami przy wyborze rady nadzorczej w drodze głosowania grupami, natomiast nie wyłączają wymogu zachowania kworum przy podejmowaniu uchwały przez Walne Zgromadzenie.

Pozwana Spółka w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, twierdząc, że przepisy art. 385 § 3 – 9 k.s.h. stanowią kompleksową regulację trybu wyboru rady nadzorczej

w głosowaniu grupami, niezależną od postanowień statutu. Oznacza to, zdaniem pozwanej, że do wyboru członków rady nadzorczej dokonywanego w drodze głosowania oddzielnymi grupami nie mają zastosowania postanowienia statutu określające sposób tego wyboru. Ochrona praw akcjonariuszy mniejszościowych, która jest celem regulacji przepisu art. 385 § 3 k.s.h., byłaby niemożliwa gdyby wyboru do rady dokonywało Walne Zgromadzenie na zasadach ogólnych, z uwzględnieniem wszystkich postanowień statutowych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się uzasadniona wobec trafności zarzutu błędnej wykładni przepisu art. 385 § 3 k.s.h. oraz art. 408 § 1 k.s.h. Ocena zarzutów kasacyjnych opartych wyłącznie na naruszeniu prawa materialnego musi zatem uwzględniać ustalony i przyjęty w sprawie stan faktyczny, w tym - ze wszystkimi tego skutkami prawnymi – ustalenie, że Walne Zgromadzenie, na którym reprezentowane było 36,16% kapitału zakładowego, dokonało wyboru dwóch członków rady nadzorczej w drodze głosowania oddzielnymi grupami, zaś pozostałych członków rady Walne Zgromadzenie wybrało in gremio.

W art. 408 § 1 k.s.h. ustawodawca przyjął zasadę ważności walnego zgromadzonego bez względu na liczbę reprezentowanych na nim akcji z wyjątkiem sytuacji, gdy przepisy k.s.h. poświęcone spółce akcyjnej lub postanowienia statutu nie stanowią inaczej. Tymczasem statut pozwanej spółki w § 41 ust. 5 zastrzegł w tym przedmiocie inaczej, ponieważ wymaga istnienia kworum w postaci obecności akcjonariuszy reprezentujących co najmniej 50% kapitału zakładowego Spółki dla podjęcia przez Walne Zgromadzenie uchwał o powołaniu i odwołaniu członków rady nadzorczej. Nadto obowiązywania wymaganego kworum przy podejmowaniu uchwał nie związane w statucie z jednym tylko z możliwych sposobów powołania członków rady. Oznacza to, że pozwana Spółka – odmiennie aniżeli wynika to z art. 408 § 1 k.s.h. – przyjęła w statucie wymóg istnienia określonego kworum dla podejmowania przez Walne Zgromadzenie uchwał m.in. w przedmiocie powoływania i odwoływania członków rady nadzorczej. Natomiast przepisy art. 385 § 1 – 9 k.s.h. poświęcone są sposobom kształtowania składu rady nadzorczej, a nie wymogom przesądzającym o ważności Walnego Zgromadzenia

i podejmowanych na nim uchwał, bo ta ostatnia kwestia pozostaje poza zakresem regulacji wynikającej z przepisów art. 385 k.s.h. Zasadą jest, że członkowie rady nadzorczej są powoływani i odwoływani przez Walne Zgromadzenie in gremio (art. 385 § 1 k.s.h.), a statut może przewidywać inny sposób ich powoływania lub odwoływania (art. 385 § 2 k.s.h.). Jeżeli w statucie skorzystano by z możliwości wynikającej z art. 385 § 2 k.s.h., wówczas postanowienia statutu miałyby w tym zakresie pierwszeństwo przed przepisem art. 385 § 1 k.s.h., a to z mocy art. 385 § 2 k.s.h. Jednakże z ustaleń zaskarżonego wyroku nie wynika aby w postanowieniach statutu pozwanej spółki zastrzeżono inny sposób powołania członków rady nadzorczej aniżeli w drodze podjęcia uchwał przez Walne Zgromadzenie działające in corpore. Nie oznacza to bynajmniej braku możliwości skorzystania przez akcjonariuszy mniejszościowych z uprawnienia wynikającego z art. 385 § 3 k.s.h., ponieważ – jak to przyjęto w piśmiennictwie – przepisy art. 385 § 3 – 9 k.s.h. mają pierwszeństwo przed postanowieniami statutu, a wybór członków rady nadzorczej w drodze głosowania oddzielnymi grupami może nastąpić w każdej spółce akcyjnej, niezależnie do tego, jaki sposób powołania członków rady przewidziano w statucie. Decydującym elementem jest tutaj bowiem złożenie stosownego wniosku przez akcjonariuszy spełniających ustawową przesłankę reprezentowania co najmniej $\frac{1}{5}$ kapitału zakładowego (art. 385 § 3 k.s.h.). W razie spełnienia tej przesłanki Walne Zgromadzenie może powołać odpowiednią ilość członków rady nadzorczej jedynie spośród osób wyłonionych w drodze głosowania oddzielnymi grupami. Przepis art. 385 § 3 k.s.h. jest w ten sposób źródłem ochrony interesów akcjonariuszy mniejszościowych, zapewniając im możliwość większego wpływu na kształtowanie składu rady nadzorczej. Jednakże wymuszony wnioskiem kapitałowo uprawnionej grupy akcjonariuszy tryb wyboru członków rady nadzorczej w drodze głosowania oddzielnymi grupami jest tylko pewną techniką głosowania na Walnym Zgromadzeniu, nie zaś odrębnym sposobem wyboru członków rady poza Walnym Zgromadzeniem, czy z pominięciem wymogów przesądzających o jego ważności i o ważności podejmowanych na forum tego organu uchwał. W reprezentatywnym piśmiennictwie wyrażono pogląd, który aprobuje skład orzekający w niniejszej sprawie, że także w sytuacji gdy członek rady nadzorczej wybrany został w drodze

głosowania na niego oddzielnej grupy, a więc swój mandat wywodzi od grupy, która go wskazała i głosowała na niego bez udziału pozostałych akcjonariuszy, to jednak jego powołanie do rady i nabycie statusu członka tego organu następuje w wyniku powzięcia uchwały przez Walne Zgromadzenie. Głosowanie odrębnymi grupami oceniono w piśmiennictwie tylko jako pewną technikę głosowania na Walnym Zgromadzeniu w celu ochrony akcjonariuszy mniejszościowych, a nie jako odrębny tryb powołania członka rady nadzorczej, tj. poza Walnym Zgromadzeniem. Modyfikacja sposobu powołania członków rady ogranicza się więc do odmiennego trybu wyłaniania kandydatów na członków tego organu, ale o ich powołaniu decyduje Walne Zgromadzenie, którego autonomia zostaje jednak z mocy art. 385 § 3 k.s.h. ograniczona, ponieważ pozwala na powołanie w skład rady nadzorczej osób z listy kandydatów wyłonionych przez oznaczone grupy. W razie nieutworzenia takiej ilości grup, która umożliwiałaby wybór pełnego składu rady, wyboru dalszych członków rady nie wskazanych przez grupę może dokonać Walne Zgromadzenie w drodze zwykłego głosowania, ale już bez udziału akcjonariuszy, którzy utworzyli grupę (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2000 r., IV CKN 1088/00, OSNC2000, nr 11, poz. 210; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2004 r., III CK 392/02, niepubl.; natomiast odmiennie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 września 1998 r., I CKN 517/98, OSNC 1999, nr 3, poz. 57).

Wobec powyższego użyte przez ustawodawcę w art. 385 § 3 in fine k.s.h. sformułowanie "... nawet gdy statut przewiduje inny sposób powołania..." nie może być rozumiane jako obejmujące także zastrzeżony w statucie wymóg kworum, ponieważ kworum nie jest elementem sposobu powołania rady nadzorczej, ale wymogiem przesądzającym o ważności Walnego Zgromadzenia i podejmowanych na nim uchwał. Sposób powołania w rozumieniu art. 385 § 3 in fine k.s.h. ogranicza się do powołania członka rady przez Walne Zgromadzenie głosujące na kandydatów wyłonionych przez ten organ in corpore (art. 385 § 1 k.s.h.), albo głosujące na te osoby, które wyłonione zostały przez poszczególne grupy składające się z akcjonariuszy mniejszościowych, które dokonały wyboru własnych kandydatów na członków rady (art. 385 § 1 i § 3 k.s.h.). Przedmiotem regulacji tych przepisów nie są natomiast przesłanki ważności Walnego Zgromadzenia ani podejmowanych na nim uchwał, bo regulację w tym zakresie mogą zawierać

postanowienia statutu, a w razie ich braku stosuje się przepis art. 408 § 1 k.s.h. W tej sytuacji uznać należy, że postanowienia § 41 ust. 2 pkt 1 i ust. 5 Statutu pozwanej nie zawierają określenia innego sposobu powołania składu rady nadzorczej aniżeli przewidziany w art. 385 § 1 k.s.h., ponieważ brak jest w statucie postanowień o wyborze członków rady nadzorczej w drodze głosowania oddzielnymi grupami.

Natomiast przewidziany w § 41 ust. 5 Statutu pozwanej Spółki wymóg kworum w postaci obecności akcjonariuszy reprezentujących co najmniej 50% kapitału zakładowego tej Spółki nie oznacza odmiennego sposobu powołania rady w rozumieniu art. 385 § 3 in fine k.s.h., ale dowodzi odmiennego uregulowania, w stosunku do normy art. 408 § 1 k.s.h., ważności Walnego Zgromadzenia, bo uzależnia ważność podejmowanych przez ten organ uchwał w przedmiocie powołania i odwołania członków rady od liczby reprezentowanych na nim akcji, czyli wprowadza kworum, odmiennie aniżeli wynika to z zasady wyrażonej w art. 408 § 1 k.s.h.

Brak zastrzeżenia w statucie możliwości wyboru rady nadzorczej w drodze głosowania oddzielnymi grupami nie pozbawia jednak skorzystania z takiej możliwości akcjonariuszy mniejszościowych, ponieważ źródłem ich uprawnienia w tym przedmiocie jest przepis art. 385 § 3 k.s.h. i to niezależnie od brzmienia postanowień statutowych. Skorzystanie z tego ustawowego uprawnienia nie może jednak być zarazem rozumiane jako wyłączające zastosowanie tych postanowień statutu, których przedmiotem jest odmienne uregulowanie innej materii, a mianowicie ważności Walnego Zgromadzenia, którą w statucie pozwanej uzależniono od wystąpienia pozaustawowej przesłanki w postaci wprowadzenia wymogu określonego kworum.

O konieczności uwzględniania wynikającego z postanowienia statutu wymogu kworum także przy wyborze członków rady w drodze głosowania oddzielnymi grupami pośrednio przesądza również wyrażony w piśmiennictwie pogląd, że przy obliczaniu wielkości grup bierze się pod uwagę kapitał zakładowy reprezentowany na Walnym Zgromadzeniu, na którym jest dokonywany wybór grupami, a nie cały kapitał zakładowy spółki.

Za wykładnią, że norma zawarta w art. 385 § 3 k.s.h. w części zawierającej słowa „... inny sposób powołania” nie obejmuje tym sformułowaniem postanowień statutowych określających wielkość kworum wymaganą przy podejmowaniu przez Walne Zgromadzenie uchwał o powołaniu i odwołaniu członków rady nadzorczej przemawia również charakter i natura spółki akcyjnej. Muszą mieć one rozstrzygające znaczenie zwłaszcza w sytuacji, w której polski ustawodawca nie udziela wprost odpowiedzi na pytanie, w szczególności w przepisach o przywilejach akcjonariuszy, jak dalece można modyfikować kodeksowe zasady powoływania członków rady. Ogólną dyrektywę interpretacyjną wyznacza wówczas zasada rządów większości akcjonariuszy, która determinuje naturę spółki akcyjnej. Ta podstawowa zasada oznacza, że oderwanie wpływu na sprawy spółki akcyjnej od wielkości wniesionego kapitału może wystąpić tylko wyjątkowo i nie może ono przesądzać o relacjach korporacyjnych, w tym rozstrzygać o składzie osobowym kolegialnych organów tej spółki. Przyznanie władzy większości obejmuje również rozstrzyganie o obsadzie personalnej organów spółki akcyjnej, zważywszy, że w spółkach kapitałowych, a w szczególności w spółce akcyjnej, zasadą jest wpływ na sprawy spółki proporcjonalny do ponoszonego ryzyka wyrażającego się wartością zainwestowanego kapitału. W najnowszym piśmiennictwie wyrażono nawet pogląd, że zasada rządów większości uzasadnia stanowisko, iż w każdym z przypadków uprzywilejowania akcjonariusze działający za pośrednictwem Walnego Zgromadzenia powinni jednak zachować prawo do powoływania przeważającej części składu rady. Wprawdzie zasada rządów większości jest tylko pewną ogólną ideą relacji korporacyjnych, zaś uprzywilejowanie jest wyjątkiem od tej zasady, to nie sposób jednak zaakceptować sytuacji, w której wyjątek negowałby istnienie samej zasady. Zważywszy na okoliczność, że w przepisach k.s.h. to właśnie rada nadzorcza posiada kluczową kompetencję do kształtowania składu osobowego zarządu, przeto trudno byłoby przyzwalać na powoływanie przeważającej części składu rady z pominięciem podstawowego mechanizmu korporacyjnego, polegającego na podejmowaniu w tym przedmiocie uchwał przez walne zgromadzenie z zachowaniem wymogów określonych w postanowieniach statutu Spółki akcyjnej. Odmienny wniosek podważałby sens istnienia rady, która zamiast chronić interesy ogółu akcjonariuszy zgodnie z wolą ustawodawcy mogłaby

stać się narzędziem w rękach wąskiej grupy uprzywilejowanych podmiotów, albo też sami członkowie rady przejęliby władzę w spółce i swobodnie uzupełnialiby skład organu w którym zasiadają, bez wpływu na to i bez ograniczeń ze strony większościowych akcjonariuszy. Przewidziane w art. 385 § 3 k.s.h. uprawnienie mniejszości do żądania przeprowadzenia wyborów do rady w drodze głosowania oddzielnymi grupami stanowi – z woli ustawodawcy – oczywiste osłabienie pozycji akcjonariuszy większościowych, którzy nawet w razie skorzystania przez mniejszość z tego ustawowego uprawnienia powinni jednak zachować kontrolę nad radą. W tym celu niezbędne jest zapewnienie wyboru większości członków rady przez Walne Zgromadzenie, a osiągnięcie tego celu mogłoby okazać się niemożliwe w razie uznania, że przewidziane statutem kworum nie jest niezbędne dla uznania ważności Walnego Zgromadzenia i podjętych na nim uchwał w przedmiocie wymagającym istnienia określonego statutem kworum. Wykładnia przepisu art. 385 § 3 in fine k.s.h. nie może bowiem prowadzić do zaaprobowania takiej sytuacji, w której statut tak dalece ograniczałby zasadę rządów większości, że mniejszość, realizując swoje ustawowe przywileje, tak ukształtowałaby skład rady, iż mógłby on zupełnie nie odzwierciedlać woli większości kapitałowej. Zważyć bowiem należy, że z chwilą dokonania wyboru co najmniej jednego członka rady nadzorczej, m.in. w drodze głosowania oddzielnymi grupami, wygasają mandaty dotychczasowych członków rady wybranych nie tylko przez walne zgromadzenie, ale także i członka rady powołanego przez indywidualnego akcjonariusza na mocy przyznanego mu statutem osobistego uprawnienia (art. 385 § 3 k.s.h. w zw. z art. 354 § 1 k.s.h.). Realizacja ostatnio wymienionego uprawnienia mogłaby również okazać się iluzoryczna w skutkach dla uprawnionego w trybie art. 354 § 1 k.s.h., gdyby akcjonariusze mniejszościowi mogli ukształtować skład rady nadzorczej bez konieczności uwzględniania określonego w statucie wymogu kworum przy podejmowaniu w tym przedmiocie uchwał przez Walne Zgromadzenie. Jeszcze pod rządem przepisów k.h. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, który skład orzekający w niniejszej sprawie podziela, że zebranie uprawnionych w liczbie nie osiągnącej wymaganego quorum nie stanowi walnego zgromadzenia, czyli organu spółki akcyjnej, a zatem nie można wówczas podejmować ważnych uchwał w rozumieniu przepisów ówczesnego kodeksu handlowego, a podjęte przez takie zebranie

uchwały należy uznać za nieistniejące (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 1998 r., I CKN 563/97, OSNC 1998, nr 12, poz. 205 z aprobowanymi glosami). Wejście w życie przepisów k.s.h. nie zdezaktualizowało tego stanowiska.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji, działając na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

(eb)